

СЕКЦІЯ 7 АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО І ПРОЦЕС; ФІНАНСОВЕ ПРАВО; ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

УДК 347.73

ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ФІНАНСОВИХ САНКЦІЙ ЗА ПОРУШЕННЯ МИТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Бабенко А.Ю., здобувач
кафедри фінансового права
Університет державної фіскальної служби України

Стаття присвячена дослідженню сутності фінансово-правових санкцій за порушення митного законодавства. На підставі чинного законодавства України та наукових праць виокремлено види та характерні ознаки фінансово-правових санкцій у сфері митного регулювання. Зроблено висновок, що за порушення фінансово-правових приписів митного законодавства до суб'єктів митних правовідносин фінансово-правові санкції застосовуються у випадку невиконання або неналежного виконання обов'язку зі сплати митних платежів, а також за порушення, пов'язані з валютними операціями, що здійснюються резидентами і нерезидентами на території України.

Ключові слова: фінансово-правова санкція, штраф, пеня, митні платежі, валютні операції, митне законодавство.

Статья посвящена исследованию сущности финансово-правовых санкций за нарушение таможенного законодательства. На основании действующего законодательства Украины и научных работ выделены виды и характерные признаки финансово-правовых санкций в сфере таможенного регулирования. Сделан вывод, что за нарушение финансово-правовых предписаний таможенного законодательства к субъектам таможенных правоотношений финансово-правовые санкции применяются в случае неисполнения или ненадлежащего исполнения обязанности по уплате таможенных платежей, а также за нарушения, связанные с валютными операциями, которые осуществляются резидентами и нерезидентами на территории Украины.

Ключевые слова: финансово-правовая санкция, штраф, пеня, таможенные платежи, валютные операции, таможенное законодательство.

Babenko A.Y. LEGAL CHARACTERISTICS OF FINANCIAL PENALTIES FOR VIOLATIONS OF CUSTOMS LAWS

The article investigates the nature of the financial and legal penalties for violation of customs legislation. Based on current legislation of Ukraine and scientific papers highlighted the types and the characteristics of financial and legal sanctions in customs regulation. It is concluded that for the violation of the financial and legal provisions of the customs legislation to the subjects of customs legal relations of financial and legal sanctions in case of non-performance or improper performance of the obligation to pay customs duties, as well as disorders related to currency transactions, which are carried out by residents and non-residents on the territory Ukraine.

Key words: financial and legal sanction, fine, penalty, customs duties, foreign exchange, customs laws.

Постановка проблеми. Застосування різноманітних примусових заходів є одним із найбільш поширених засобів забезпечення законності і правопорядку в більшості сфер суспільних відносин. Основною групою заходів державного примусу, які застосовуються до суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності у випадку порушення фінансово-правових приписів митного законодавства, є фінансові санкції. Митний кодекс України передбачає можливість застосування уповноваженими органами фінансово-правових санкцій за невиконання або неналежне виконання учасниками митних правовідносин своїх фінансових зобов'язань перед державою, однак не визначає їх специфіку у сфері митного регулювання, а містить тільки норми, які зобов'язують звертатись до іншого законодав-

ства. Законодавча невизначеність сутності та особливостей фінансово-правових санкцій у митній сфері зашкоджує усуненню прогалин у правовому регулюванні охоронних правовідносин, що виникають у процесі або з приводу переміщення предметів через митний кордон України. Означені чинники зумовлюють необхідність дослідження специфіки фінансово-правових санкцій за порушення митного законодавства.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням правового регулювання фінансово-правових санкцій присвячено достатньо різноманітної юридичної літератури. Необхідно відмітити праці таких вчених, як В.Т. Білоус, З.М. Будицький, Л.К. Воронова, О.П. Гетманець, Е.С. Дмитренко, А.И. Іванський, М.П. Кучерявенко, О.А. Музика, Ю.В. Оніщук,

Ю.О. Ровинський та ін. Незважаючи на наявність значної кількості наукових праць фахівців із фінансового права щодо фінансових санкцій, слід констатувати, що правові аспекти фінансових санкцій у митній сфері залишилися поза увагою юристів-фінансистів.

Мета статті – на підставі сучасних досліджень науки фінансового права та чинного законодавства України з'ясувати специфіку фінансових санкцій за порушення митного законодавства, що застосовуються для притягнення до фінансово-правової відповідальності, як виду юридичної відповідальності в реалізації завдань фінансового контролю у сфері митного регулювання.

Виклад основного матеріалу. Санкція, на думку О.Е. Лейста, є основою всіх видів відповідальності [1, с. 352]. Між санкцією та відповідальністю існує зв'язок, а саме – без санкції відсутня відповідальність. Якщо правопорушники не несуть відповідальності, то санкція стає лише абстрактною загрозою [2, с. 94]. На даний час в юридичній літературі відсутнє загально визнане визначення правової санкції. На наш погляд, найбільш аргументованою та прийнятною є позиція, згідно з якою під юридичною санкцією слід розуміти передбачений нормою права захід державного примусу, що містить вказівку на юридичні наслідки виконання (невиконання) приписів правової норми, передбачає види юридичної відповідальності, що покладаються на суб'єктів правовідносин, які їх порушили [3, с. 232].

Суб'єкти митних правовідносин, які вчинили правопорушення, зазнають юридичного та суспільного осуду, що полягає в застосуванні до них заходів примусу, передбачених санкціями правових норм, у тому числі й фінансово-правових.

У науці фінансового права відмічається, що фінансово-правові санкції – це обов'язкові структурні елементи норми фінансового права, що мають майновий характер, забезпечені примусовою силою держави, застосовуються в спеціальному процесуальному порядку уповноваженими на це державними органами та їх посадовими особами у випадку невиконання або неналежного виконання (тобто у випадку скоєння фінансового правопорушення) суб'єктом фінансової діяльності – фізичної чи юридичної особи – вимог законодавства про акумуляцію, розподіл, використання централізованих і децентралізованих фондів грошових коштів із метою відшкодування недоотриманих бюджетом і позабюджетними фондами грошових коштів, а також покарання порушників [4, с. 322].

Особливими ознаками фінансово-правових санкцій є такі: виступають засобами забезпечення методу фінансово-правового регулювання суспільних відносин і засобами забезпечення фінансово-правової відповідальності; мають державно-примусовий характер застосування фінансово-правових санкцій за невиконання або неналежне виконання обов'язків, покладених на суб'єктів фінансових правовідносин; застосовуються спеціально уповноваженими органами державної влади; фактичною підставою їхнього застосування виступає юридичний факт

– здійснення фінансового правопорушення; є обов'язковим структурним елементом фінансово-правової норми, що й визначає їхню юридичну природу як фінансово-правову; нормативно закріплюють міри фінансово-правової відповідальності; мають як каральний, так і правовідновлювальний характер; мають грошовий вираз; небажаний та негативний для правопорушника характер наслідків за порушення фінансово-правової норми, пов'язаний із впливом на грошові фонди правопорушника, що полягає у звуженні цих фондів або обмеженні користування грошовими фондами; фінансово-правові санкції є додатковим обтяженням грошового (майнового) характеру; відрізняються особливим процесуальним порядком застосування; не можуть бути встановлені угодою сторін; застосовуються в судовому або позасудовому порядку; можуть застосовуватися одночасно із санкціями інших норм права [4, с. 322–323].

Слід зазначити, що в Митному кодексі України передбачено такий вид фінансово-правової санкції, як пеня. Зокрема, в ст. 302 Митного кодексу України встановлено, що після закінчення встановлених цим Кодексом та Податковим кодексом України строків сплати митних платежів на суму податкового боргу нараховується пеня в розмірі та порядку, визначених Податковим кодексом України. У разі направлення гаранту претензій щодо сплати митних платежів відповідно до Податкового кодексу України пеня нараховується на строк, що не перевищує трьох місяців із дня, наступного за днем закінчення строку виконання зобов'язань, забезпечених гарантією. Під час здійснення перевезень за процедурою МДП нарахування пені призупиняється на строк до трьох місяців із дня отримання претензії гарантійним об'єднанням і поновлюється, якщо після закінчення цього строку претензія залишається неврегульованою. Пеня сплачується незалежно від застосування інших заходів відповідальності за порушення вимог законодавства України, визначених Митним Кодексом України, Податковим кодексом України та іншими законами України. Пеня нараховується платником податків самостійно та сплачується одночасно зі сплатою митних платежів. Сплата, стягнення та повернення пені здійснюються за правилами, встановленими законом для сплати, стягнення та повернення митних платежів [5].

Правила застосування пені визначені в ст.ст. 129–132 Податкового кодексу України. Пеня нараховується після закінчення встановлених строків погашення узгодженого грошового зобов'язання на суму податкового боргу. Нарахування пені розпочинається: а) під час самостійного нарахування суми грошового зобов'язання платником податків – після спливу 90 днів, наступних за останнім днем граничного строку сплати грошового зобов'язання, визначеного Податковим кодексом; б) під час нарахування суми грошового зобов'язання контролюючими органами – від першого робочого дня, наступного за останнім днем граничного строку сплати грошового зобов'язання, визначеного в податковому повідомленні – рішенні згідно із

Податковим кодексом. Пеня нараховується на суму податкового боргу (включаючи суму штрафних санкцій за їх наявності та без урахування суми пені) з розрахунку 120 відсотків річних облікової ставки Національного банку України, діючої на день виникнення такого податкового боргу або на день його (його частини) погашення, залежно від того, яка з величин таких ставок є більшою, за кожний календарний день прострочення в його сплаті. Зазначений розмір пені застосовується щодо всіх видів податків, зборів та інших грошових зобов'язань, крім пені, яка нараховується за порушення строку розрахунку у сфері зовнішньоекономічної діяльності, що встановлюється відповідним законодавством [6].

Необхідно також відмітити те, що у випадку неналежного виконання обов'язку зі сплати митних платежів може бути застосована фінансова відповідальність за податкові правопорушення, передбачені Главою 11 Податкового кодексу України [7, с. 229]. Згідно з п. 27 ч. 1 ст. 4 Митного кодексу України митними платежами є мито, акцизний податок із ввезених на митну територію України підакцизних товарів (продукції), податок на додану вартість із ввезених на митну територію України товарів (продукції) [5]. У п.п. 14.1.113 п. 14.1 ст. 14 Податкового кодексу України зазначено, що митні платежі – це податки, що відповідно до цього Кодексу або митного законодавства справляються під час переміщення або у зв'язку з переміщенням товарів через митний кордон України та контроль, за справлянням яких покладено на контролюючі органи. Відповідно до п. 36.1 ст. 36 Податкового кодексу України податковим обов'язком визнається обов'язок платника податку обчислити, задекларувати та/або сплатити суму податку та збору в порядку і строки, визначені цим Кодексом, законами з питань митної справи. Згідно з п. 36.5 ст. 36 Податкового кодексу України відповідальність за невиконання або неналежне виконання податкового обов'язку несе платник податків, крім випадків, визначених цим Кодексом або законами з питань митної справи. Аналіз податкових правопорушень, визначених ст. ст. 117–1281 Податкового кодексу України, дає підстави стверджувати, що в разі невиконання або неналежного виконання обов'язку зі сплати митних платежів до суб'єктів митних правовідносин може бути застосовано такий вид фінансово-правової санкції, як штраф.

Наприклад, порушення правил сплати (перерахування) податків (ст. 126 Податкового кодексу України). У разі якщо платник податків не сплачує узгоджену суму грошового зобов'язання протягом строків, визначених Податковим кодексом, такий платник податків притягується до відповідальності у вигляді штрафу в таких розмірах: у випадку затримки до 30 календарних днів включно, наступних за останнім днем строку сплати суми грошового зобов'язання, – у розмірі 10 відсотків погашеної суми податкового боргу; у випадку затримки більше 30 календарних днів, наступних за останнім днем строку сплати суми грошового зобов'язання, – в розмірі 20 відсотків погашеної суми податкового боргу [6].

З огляду на викладене доходимо до висновку, що у встановлених митним та податковим законодавством випадках за невиконання або неналежне виконання обов'язку зі сплати митних платежів до суб'єктів митних правовідносин можуть бути застосовані такі види фінансово-правових санкцій: 1) штраф у розмірі, визначеному податковим законодавством; 2) пеня, яка стягується за прострочення сплати митних платежів.

Досліджуючи особливості нормативного регулювання фінансово-правових санкцій за невиконання або неналежне виконання обов'язку зі сплати митних платежів, варто звернути увагу на не зовсім зрозумілий законодавчий термін «штрафні (фінансові) санкції». Так, у п. 111.2 ст. 111 Податкового кодексу України зазначено, що фінансова відповідальність застосовується у вигляді штрафних (фінансових) санкцій (штрафів) та/або пені. Відповідно до п. 14.1 пп. 14.1.265 ст. 14 Податкового кодексу України штрафна санкція (фінансова санкція, штраф) – це плата у вигляді фіксованої суми та/або відсотків, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль за дотриманням яких покладено на контролюючі органи, а також штрафні санкції за порушення у сфері зовнішньоекономічної діяльності. На наш погляд, штраф за своєю правовою природою і є санкцією. У даному випадку має місце певне дублювання, тавтологія, коли штраф, який є за своєю природою санкцією, виступає в назві статті ще й під дуже загальним, приблизним і, по суті, беззмістовним поняттям. Характеризуючи зміст санкції, необхідно мати на увазі, що нею є фактично штраф [8, с. 576–578].

На думку Е.С. Дмитренко, фінансово-правовий штраф – це засіб державного примусу, що застосовується уповноваженим органом у випадку вчинення фінансового правопорушення у фіксованій сумі або у вигляді відсотків чи в кратному розмірі від суми фінансового зобов'язання з метою покарання правопорушника та попередження вчинення нових правопорушень [3, с. 258]. Характерні ознаки фінансово-правового штрафу: є основним видом покарання і не може бути замінений іншим; застосовується за рішенням уповноваженого органу, який не може звільнити від накладання штрафу; передбачається законодавством; застосовується як до фізичних, так і до юридичних осіб; його розмір є диференційованим, а в окремих випадках – кратним і може встановлюватися у відсотках, у кратному розмірі та у фіксованій сумі; сума штрафу може бути різною залежно від об'єкта, характеру правопорушення та його повторного вчинення; виконує каральну, правовідновлювальну, виховну та превентивну функції [3, с. 257–258].

Згідно з п. 14.1 пп. 14.1.162 ст. 14 Податкового кодексу України пеня – це сума коштів у вигляді відсотків, нарахованих на суми грошових зобов'язань, не сплачених у встановлені законодавством строки [6]. На відміну від штрафу, пеня пов'язана з формальним порушенням терміну сплати митних платежів – простроченням виконання. Основна функ-

ція пені полягає в компенсуванні збитків, нанесених державі.

Слід зазначити, що на даний час у науці фінансового права відсутній єдиний підхід щодо правової природи пені. Так, деякі вчені вважають, що пеня виконує стимулюючу функцію, яка реалізується шляхом покладання додаткових майнових обтяжень у разі порушення терміну виконання обов'язку [9, с. 153]. У свою чергу, З.М. Будько вказує, що пеня завжди переслідує й каральну функцію шляхом майнових позбавлень для порушника [10, с. 92]. Натомість Р.А. Усенко визнає пеню штрафною санкцією [11, с. 291]. Ми поділяємо думку Е.С. Дмитренко, яка стверджує, що пеня водночас виконує і правовідновлювальну (компенсаційну), і каральну (штрафну) функції, адже метою будь-якої юридичної санкції є як відновлення порушеного права, так і покарання порушника. Пеня має певні особливості, які дозволяють не ототожнювати її зі штрафом: підставою застосування є порушення строку виконання обов'язку; розмір є прямо пропорційним тривалості прострочення виконання зобов'язання. Пеня як вид фінансово-правової санкції – це засіб державного примусу, що застосовується уповноваженим органом у випадку порушення строку виконання фінансового обов'язку в розмірі, прямо пропорційному тривалості прострочення його виконання з метою охорони і захисту фінансових правовідносин [3, с. 255].

Поряд із цим необхідно також зазначити, що фінансово-правові санкції у сфері митного регулювання можуть бути застосовані і під час фінансового контролю за валютними операціями, що здійснюються резидентами і нерезидентами на території України. За порушення, пов'язані з валютними операціями, до суб'єктів митних правовідносин можуть бути застосовані як штраф, так і пеня. Наприклад, відповідно до ст. 4 Закону України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» за порушення резидентами термінів зарахування виручки в іноземній валюті та порушення терміну поставки по імпортним операціям, здійснюваних на умовах відстрочення поставки, тягне за собою стягнення пені за кожний день прострочення в розмірі 0,3 відсотка суми неоподаткованої виручки (вартості недопоставленого товару) в іноземній валюті, перерахованій в грошові одиниці України за валютним курсом Національного банку України на день виникнення заборгованості [12]. Згідно зі ст. 16 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» за порушення порядку розрахунків у валютних операціях за зовнішньоекономічними договорами (контрактами) передбачено штраф у розмірі, еквівалентному сумі валютних цінностей, що використовувався під час розрахунків, перерахованій у валюту України за обмінним курсом Національного банку України на день здійснення таких розрахунків [13]. Фінансово-правовим санкціям за порушення, пов'язані з валютними операціями, властиві аналогічні ознаки, що притаманні фінансово-правовим санкціям за невиконання або неналежне виконання обов'язку зі сплати митних платежів.

Висновки. Фінансово-правові санкції за порушення митного законодавства – це встановлені митним та фінансовим законодавством несприятливі наслідки невиконання або неналежного виконання суб'єктами митних правовідносин фінансових зобов'язань перед державою. За порушення фінансово-правових приписів митного законодавства до суб'єктів митних правовідносин можуть бути застосовані такі види фінансово-правових санкцій: штраф та пеня. Зазначені види фінансово-правових санкцій застосовуються у випадку невиконання або неналежного виконання обов'язку зі сплати митних платежів, а також за порушення, пов'язані з валютними операціями, що здійснюються резидентами і нерезидентами на території України. У зв'язку із цим вважаємо, що фінансово-правові санкції властиві не тільки сфері податкового, бюджетного, валютного, банківського тощо регулювання, але і митній. Враховуючи значущість фінансово-правових санкцій у митній сфері, сьогодні є нагальна потреба в удосконаленні їх специфіки застосування.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лейст О.Э. Структура норм права. Теория государства и права / О.Э. Лейст; под ред. А.С. Пиголкина. – М.: Изд-во МГУ, 1996. – 384 с.
2. Лейст О.Э. Санкции и ответственность по советскому праву (теоретические проблемы) / О.Э. Лейст. – М.: Изд-во МГУ, 1981. – 240 с.
3. Дмитренко Е.С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України: монографія / Е.С. Дмитренко. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 592 с.
4. Іванський А.Й. Фінансово-правова відповідальність: теоретичний аналіз: монографія / А.Й. Іванський. – О.: Юридична література, 2008. – 504 с.
5. Митний кодекс України від 13.03.2012 року // Голос України. – 2012. – № 73-74 (5323-5324). – С. 21–62.
6. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 13-14, № 15-16, № 17. – Ст. 112.
7. Оніщик Ю.В. Правові засади формування фінансової відповідальності у митній сфері / Ю.В. Оніщик // Сучасні тенденції розвитку національного законодавства: Збірник наукових матеріалів V Міжнародної науково-практичної конференції з нагоди 15-ти річчя юридичного факультету (4-5 листопада 2016 р., м. Київ, Україна). – К.: Видавничий центр НУБіП України, 2016. – С. 228–229.
8. Кучерявенко Н.П. Курс налогового права: в 6 т. Т. III: Учение о налоге / Н.П. Кучерявенко. – Х.: Легас; Право, 2005. – 600 с.
9. Бех Г.В. Податкове право / Г.В. Бех, О.О. Дмитрик, Д.А. Кобильнік та ін.; за ред. М.П. Кучерявенка. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 400 с.
10. Будько З.М. Функціональне призначення пені в податковому праві / З.М. Будько // Вісник Запорізького державного університету. – 2004. – № 1. – С. 92–94.
11. Усенко Р.А. Функции штрафа и пени в налоговом законодательстве Украины / Р.А. Усенко // Сб. науч. трудов и сообщений по материалам Междунар. науч.-практ. конф. «Финансово-правовая доктрина постсоциалистического государства» (Черновцы, 22-24 сентября 2003 г.) / ЧГУ им. Ю. Федьковича. – Черновцы: Рута, 2003. – Вып. 2. – С. 291.
12. Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті: Закон України від 23.09.1994 № 185/94-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 40. – Ст. 364.
13. Про систему валютного регулювання і валютного контролю: Декрет Кабінету Міністрів України від 19.02.1993 № 15-93 // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 17. – Ст. 184.